

Grzegorz WIERZBICKI

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach¹

Wydział Nauk Społecznych

grzegorz.wierzbicki@uph.edu.pl

ORCID 0000-0002-3822-2384

<https://doi.org/10.34739/dsd.2020.02.14>

POTENCJAŁ ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH W ZAKRESIE PRZYGOTOWANIA OBRONNEGO SPOŁECZEŃSTWA

ABSTRAKT: Charakter współczesnych zagrożeń, ich nieprzewidywalność i złożoność, sprawia że konieczne jest poszukiwanie skutecznych dróg przygotowania społeczeństwa na wypadek zagrożeń. Konieczność ta wynika również z faktu, że wyspecjalizowane podmioty państwowe nie są w stanie skutecznie działać na rzecz obywateli bez ich partycypacji. Doświadczenia naszego kraju, jak również innych państw, wskazuje na potrzebę uwzględniania i wspierania tego sektora w działaniach na rzecz bezpieczeństwa. W związku z tym idea organizacji pozarządowych opierająca się na zaangażowaniu społeczeństwa jest istotnym ogniwem w procesie przygotowania obronnego społeczeństwa. Autor skupia się na istocie funkcjonowania organizacji pozarządowych, celach i treściach edukacji na rzecz bezpieczeństwa, obszarach i możliwościach działań tego sektora w zakresie przygotowania obronnego społeczeństwa.

SŁOWA KLUCZOWE: organizacje pozarządowe, bezpieczeństwo, obronność, przygotowanie obronne, edukacja dla bezpieczeństwa

THE POTENTIAL OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN THE DEFENSE PREPARATION OF THE SOCIETY

ABSTRACT: The nature of contemporary threats, their unpredictability and complexity make it necessary to search for effective ways to prepare society for threats. This inevitability is also results from the fact that specialised national entities are not able to work effectively for citizens without their participation. Experience of Poland as well as other countries highlights the need to take into an account and support this sector in order to provide security. Therefore, the idea of non-governmental organisation (NGO) based on the commitment of society is an important element in the process of defensive preparation of society. The author in this article focuses on the functioning of NGO, the aim and content of education for security, the fields and abilities of the functioning of this sector in connection with defensive preparation of the society.

KEYWORDS: non-governmental organizations, safety, defense, defensive preparation, education for safety.

¹ Siedlce University of Natural Sciences and Humanities; Poland.

WPROWADZENIE

Istota współczesnych zagrożeń sprawia, iż nie możemy bazować wyłącznie na wyspecjalizowanych podmiotach państwowych w zakresie zapobiegania, reagowania i niwelowania skutków szeroko rozumianych zagrożeń. Ich analiza, zarówno tych o charakterze militarnym, jak i niemilitarnym, ukazuje nam potrzebę poszukiwania skutecznych form kształtowania zarówno sfery motywacyjno-czynnościowej, jak i obywatelskiej wśród społeczeństwa. Najskuteczniejszym sposobem dotarcia do ludności w celach edukacyjnych jest umiejscowienie w systemie oświatowym celów i treści dotyczących sposobu postępowania w różnych sytuacjach zagrożeń. Przedmiot szkolny, *Edukacja dla bezpieczeństwa*, realizowany w ósmej klasie szkoły podstawowej i pierwszej klasie szkoły średniej daje taką możliwość. Opieranie tak specyficznej gałęzi edukacji tylko na systemie oświatowym jest jednak nie do przyjęcia. Po pierwsze, wynika to ze zmienności w sferze bezpieczeństwa, co znaczy, że wiedza i umiejętności nabyte w szkole mogą ulegać szybkiej dezaktualizacji. Po drugie, pojawiają się nowe zagrożenia. Po trzecie, współczesny świat wymaga edukacji ustawicznej.

Celem niniejszego artykułu jest analiza potencjału organizacji pozarządowych w zakresie działań przygotowujących społeczeństwo na wypadek zagrożeń, przedmiotem badań zaś podmioty III sektora działające w obszarze szeroko rozumianego bezpieczeństwa.

Analiza możliwości organizacji pozarządowych oraz wpisanie ich w kontekst działań na rzecz bezpieczeństwa stały się przyczynkiem do postawienia pytania: jakie działania mogą podejmować organizacje pozarządowe w obszarze przygotowania obronnego społeczeństwa? W celu odpowiedzi na tak postawiony problem badawczy zastosowano metodę analizy i syntezy, w tym analizę wtórną odnoszącą się do danych ilościowych.

Problematyka wydaje się szczególnie ważna dla bezpieczeństwa indywidualnego i zbiorowego w kontekście obecnej sytuacji cechującej się nieprzewidywalnością w środowisku bezpieczeństwa w każdym z obszarów. Uzmysławia nam to, jak istotny jest wysoki poziom szeroko rozumianej kultury bezpieczeństwa wśród społeczeństwa².

ROZUMIENIE I ZAKRES POJĘCIOWY TERMINU PRZYGOTOWANIE OBRONNE

Termin przygotowanie obronne społeczeństwa bezpośrednio wiąże się z terminem *obronność* interpretowanym jako „przeciwdziałanie wszelkiego rodzaju zagrożeniom”³, a także z edukacją dla bezpieczeństwa rozumianą jako „działalność dydaktyczno-wychowawcza mająca na celu kształtowanie wartości, postaw wiadomości i umiejętności istotnych dla bezpieczeństwa narodowego”⁴. Stanowi to istotny argument do tego, aby zakres wolicjonalny oraz czynnościowy przygotowania obronnego obejmował wszechstronną edukację podmiotów państwowych

² Vide: M. Cieślarczyk, *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Siedlce 2011; A. Filipek, *Poziom i charakter kultury bezpieczeństwa*, Siedlce 2008.

³ B. Balcerowicz (red.), *Słownik terminów z zakresy bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2001, s. 48.

⁴ Vide: R. Stępień (red.), *Współczesne zagadnienia edukacji dla bezpieczeństwa*, Warszawa 1999, s. 98–99.

odpowiadających za bezpieczeństwo oraz społeczeństwa, które współtworzy państwo. Takie rozumienie ukazuje, jak szerokie spektrum działań powinno obejmować przygotowanie obronne społeczeństwa po to, aby zapewnić możliwość istnienia, przetrwania i rozwoju. W związku z powyższym przygotowanie obronne społeczeństwa powinno zmierzać do kształtowania świadomości, wartości, wiadomości i umiejętności istotnych dla życia, zdrowia indywidualnego i zbiorowego⁵.

Założenie to koresponduje z poglądem M. Cieślarczyka, który utożsamia obronność z następującymi sferami: obiektywną (kultury materialnej), subiektywną (świadomościowej, kultury materialnej, duchowej), obiektywno-subiektywną (kultury organizacyjnej), oraz stwarzanych i wykorzystywanych sytuacji w relacjach z otoczeniem, służących zapewnieniu bezpieczeństwa danego podmiotu w różnych jego wymiarach (ekologicznym, zdrowotnym, ekonomicznym, politycznym, kulturowym, militarnym itp.), a szczególnie zapewnieniu w miarę harmonijnego rozwoju w różnych sferach życia osobistego i społecznego, w różnych wymiarach bezpieczeństwa⁶.

Treści edukacji na rzecz bezpieczeństwa dotyczą między innymi wiedzy nt. działań ratowniczych, obrony i ochrony cywilnej, edukacji zdrowotnej, pierwszej pomocy⁷. Jednocześnie powinny być adekwatne do wyzwań, szans i zagrożeń współczesnego świata pozwalając na budowanie kompetencji w każdym obszarze bezpieczeństwa w zakresie:

- wartości, postaw, świadomości potrzeb i konsekwencji określonego zachowania,
- wiedzy,
- umiejętność kreowania warunków bezpiecznego funkcjonowania,
- umiejętność adekwatnego zachowania się w sytuacjach zagrożenia.

Wszystkie wymienione kompetencje odnoszą się do każdego z obszarów bezpieczeństwa w procesie przygotowania obronnego społeczeństwa. Elementami składowymi tych kompetencji są: umiejętności, wiedza, dyspozycje i postawy. Ilustracją zagadnienia jest rysunek 1.

Rysunek 1. Elementy wchodzące w skład kompetencji w zakresie bezpieczeństwa
 Źródło: E. Jagiełło, G. Wierzbicki, *Edukacja na rzecz bezpieczeństwa*, Siedlce 2017, s.27.

⁵ A. Araucz-Boruc, *Bezpieczeństwo i obronność w edukacji młodzieży*, Siedlce 2016, s.90.

⁶ M. Cieślarczyk, *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Siedlce 2006, s. 253.

⁷ A. Pieczywok, *Edukacja dla bezpieczeństwa wobec wyzwań, potrzeb i wymagań XXI wieku*, [w:] J. Kunikowski, A.Araucz-Boruc, G. Wierzbicki (red.), *Współczesne potrzeby i wymagania edukacji dla bezpieczeństwa*, Siedlce 2018, s.90.

W związku z tym przygotowanie obronne obejmuje swoim zasięgiem warstwę: aksjologiczną, poznawczą i reguły postępowania. Warstwa aksjologiczna sprowadza się do kształtowania wartości, postaw, relacji interpersonalnych, budowania odpowiedzialności za sprawy związane z obronnością. Sfera poznawcza i reguły postępowania to nic innego jak funkcjonujące mechanizmy prawne i inne pozwalające, na poziomie organizacji rządowej i samorządowej, skutecznie zapobiegać, minimalizować i usuwać skutki zagrożeń militarnych i niemilitarnych. Do trzeciego obszaru przygotowania obronnego zaliczyć należy wyposażenie społeczeństwa w wiadomości i umiejętności potrzebne do powszechnej obrony⁸.

OBSZARY I MOŻLIWOŚCI DZIAŁAŃ ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH W ZAKRESIE PRZYGOTOWANIA OBRONNEGO SPOŁECZEŃSTWA

Niebezpieczna współczesność, przygotowanie obronne społeczeństwa, ranga organizacji pozarządowych mogą decydować o bezpieczeństwie kraju. Jak wskazują autorzy opracowania *Społeczeństwo w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego w XXI wieku w społeczeństwach demokratycznych* – w których fundament stanowi społeczeństwo obywatelskie – podstawową formą przygotowania na rzecz bezpieczeństwa powinna być samoorganizacja społeczna⁹. To szerokie zaplecze, do którego zaliczyć możemy organizacje pozarządowe dla potencjału gospodarczego, struktur państwowych i samorządowych oraz wojska, jest warunkiem skutecznego systemu obronnego państwa¹⁰.

Organizacje pozarządowe stanowią najdalej zinstytucjonalizowaną składową społeczeństwa obywatelskiego¹¹. Społeczeństwo i jego obywatelskość wpływa na potencjał w zakresie bezpieczeństwa. A to właśnie stopień zrzeszania obywateli, którzy należą do organizacji dobrowolnych, jest – zdaniem autorów *Diagnozy społecznej 2015. Warunki i jakość życia Polaków* – najprostszą miarą stanu społeczeństwa obywatelskiego¹². Organizacje pozarządowe stanowią jeden z trzech sektorów działających na rzecz ludzi i instytucji państwa demokratycznego. Są powołane do realizacji zadań na rzecz dobra wspólnego, które jest niejednokrotnie niezabezpieczone lub w niewystarczającym stopniu realizowane przez sektor publiczny lub prywatny¹³.

Przez organizacje pozarządowe rozumie się dobrowolne zrzeszenia skupiające obywateli, którzy swój czas, energię, a także środki finansowe poświęcają na realizację celów użyteczności publicznej¹⁴. Te dobrowolne i trwałe związki grup osób, zorganizowane dla realizacji wspólnych zamierzeń, które niezarobkowo zaspakajają zainteresowania, realizują cele na rzecz dobra

⁸ M. Kucharski, *Edukacja obronna w Polsce*, Warszawa 2002, s. 151.

⁹ R. Jakubczak, A. Skrabacz, *Społeczeństwo w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego Polski w XXI wieku*, Siedlce 2006, s. 93.

¹⁰ M. Kucharski, *op. cit.* s. 58.

¹¹ G. Makowski, *Rozwój sektora organizacji pozarządowych w Polsce po 1989 r.*, „Studia BAS” Nr4(44)2015, s. 57–85.

¹² J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza społeczna. Warunki i jakość Polaków*, Warszawa 2015, s. 340.

¹³ J. Schmidt, A. Ziomek, *Kultura organizacji non-profit i jej wymiar innowacyjności*, [w:] P. Mikołaczyk, *Rozwój organizacji pozarządowych wobec wyzwań współczesności*, Warszawa 2020, s. 47.

¹⁴ A. Skrabacz, *Ochrona ludności Polsce w XXI wieku. Wyzwania, uwarunkowania, perspektywy*, Tarnów 2006, s.181.

wspólnego. Nie bez znaczenia pozostaje fakt, iż każda organizacja samodzielnie określa swoje cele, programy działania i struktury organizacyjne. Organizacje pozarządowe działają w oparciu o Ustawę z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach¹⁴, Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 kwietnia 1989 r. w sprawie wzoru i sposobu prowadzenia rejestru stowarzyszeń¹⁵ oraz akty wewnętrzne dotyczące działalności, w szczególności statuty¹⁶.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. definiuje organizacje pozarządowe jako „niebędące jednostkami sektora finansów publicznych, w rozumieniu Ustawy o finansach publicznych i niedziałające w celu osiągnięcia zysku, osoby prawne lub jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną, w tym fundacje i stowarzyszenia (...)”¹⁷.

Zainteresowanie organizacjami pozarządowymi w Polsce nastąpiło wraz ze zmianami ustrojowymi w 1989 r.¹⁸ Złożył się na to wzrost upodmiotowienia jednostki i społeczeństwa, jak również był to efekt niewydolności państwa w określonych sferach życia. Było jednocześnie wyrazem woli danej grupy społecznej, która integruje się za sprawą określonego problemu lub potrzeb.

J.Schmidt, na podstawie Ustawy z 24 kwietnia 2003 roku o działalności publicznej i o wolontariacie, wyodrębnia 34 zakresy aktywności organizacji pozarządowych. W odniesieniu do przygotowania obronnego warto wyszczególnić następujące działania:

- podtrzymywanie i upowszechnianie tradycji narodowej, pielęgnowanie polskości, świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej;
- wspieranie i upowszechnianie kultury i sportu;
- działanie na rzecz środowiska;
- działanie na rzecz porządku i bezpieczeństwa publicznego;
- obronność państwa i działalność Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej;
- ratownictwo i ochrona ludności;
- pomoc ofiarom katastrof, klęsk żywiołowych, konfliktów zbrojnych;
- działalność na rzecz kombatanów i osób represjonowanych¹⁹.

W każdym z tych zakresów działalności występują lub mogą występować działania edukacyjne i wychowawcze.

W kontekście przygotowania obronnego społeczeństwa i organizacji pozarządowych R. Jakubczak i A. Skrabacz wyszczególniają następujące obszary działań:

¹⁴ Dz. U. z 1989 roku, nr 20, poz. 104; Dz. U. z 1990 roku, nr 14, poz. 86; Dz. U. z 1996 roku, nr 27, poz. 118.

¹⁵ Dz. U. z 1989 roku, nr 23, poz. 126 oraz z 1990 roku, nr 87, poz. 507.

¹⁶ Vide: M. Kucharski, *op. cit.* s. 143.

¹⁷ Artykuł 3, ust. 2, Ustawa z 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz. U. nr 96, poz. 873 z późn zm. z 22 stycznia 2010 r.

¹⁸ J. Schmidt, *Kierunki rozwoju organizacji pozarządowych i sektora pozarządowego*, [w:] P. Mikołaczyk, *Rozwój organizacji pozarządowych wobec wyzwań współczesności*, Warszawa 2020, s.14–18.

¹⁹ J. Schmidt, *Rozwój organizacji pozarządowych. Teoria i praktyka*, Warszawa 2012, s.21–22.

- bezpieczeństwo indywidualne (np. prowadzenie szkoleń i kursów z zakresu pierwszej pomocy medycznej, kształtowanie świadomości i umiejętności obronnych w odniesieniu do sytuacji nadzwyczajnych);
- bezpieczeństwo społeczne (np. działalność mająca na celu przeciwdziałanie mogącym pojawić się zagrożeniom i kształtowanie świadomości o nich);
- tworzenie i utrzymywanie infrastruktury społecznej, tj. ochrona ludności i ratownictwa (czyli edukacja na rzecz bezpieczeństwa powszechnego, w tym kształtowanie zachowań w sytuacji zagrożenia, a także rozpoznawanie zagrożeń lokalnych, szkolenie liderów społecznych, treningi i ćwiczenia praktyczne ludności, prowadzenie szkoleń i programów edukacyjnych dla dzieci i młodzieży, kształtowanie umiejętności ratowniczych wśród młodego pokolenia); ochrona środowiska, obrona powszechna, bezpieczeństwo i porządek publiczny, kształtowanie świadomości i odpowiedzialności za bezpieczeństwo²⁰.

O potencjale organizacyjnym stowarzyszeń i fundacji mogą świadczyć między innymi dane ilościowe z badań fundacji KLON i JAWOR, które zajmują się badaniem III sektora. Badania z 2018 r. wykazały 117 tys. (w tym aż 17 tys. ochotniczych) straży pożarnych i 26 tys. fundacji, czyli łącznie 143 tys. organizacji. Należy jednak zaznaczyć, że nie wszystkie zarejestrowane organizacje rzeczywiście prowadzą działalność. Szacuje się, że aktywnych jest około 65% zarejestrowanych²¹. Dane REGON nie informują bowiem o podmiotach, które zakończyły swoją działalność, a nie zgłosiły tego faktu. Niemniej jednak wartością tych danych jest wskazanie dynamiki powstawania organizacji pozarządowych.

Trudno również oszacować precyzyjnie, ile organizacji pozarządowych działa w Polsce w obszarze przygotowania obronnego społeczeństwa, albowiem można odnaleźć w statutach organizacji cele, które korespondują z edukacją dla bezpieczeństwa, przygotowaniem obronnym, nazwa tych organizacji i główna działalność nie jest natomiast kojarzona z tą problematyką. Autor zetknął się z taką sytuacją na drodze własnych badań²².

Dzieci i młodzież	73%
Mieszkańcy okolicy, lokalna społeczność	62%
Seniorzy	39%
Chorzy, osoby z niepełnosprawnością	25%
Organizacje lub instytucje	20%

Tabela 1. Beneficjenci organizacji pozarządowych

Źródło: B. Charycka, M. Gumkowska, *Kondycja organizacji pozarządowych 2018*, s. 11, <https://api.ngo.pl/media/get/119347> (24.11.2020).

²⁰ R. Jakubczak, A. Skrabacz, *Spoleczeństwo w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego Polski w XXI wieku*, Siedlce 2006 r., s. 141–146.

²¹ B. Charycka, M. Gumkowska, *Kondycja organizacji pozarządowych 2018*, s. 9, <https://api.ngo.pl/media/get/119347>. (24.11.2018).

²² *Vide*: G. Wierzbicki, *Przygotowanie obronne społeczeństwa*, Siedlce 2012, s. 63.

Pola działań organizacji pozarządowych to głównie:

- sport, rekreacja, turystyka, hobby;
- edukacja i wychowanie;
- pomoc socjalna i pomoc społeczna;
- kultura i sztuka;
- ochrona zdrowia²³.

W niektórych dziedzinach życia społecznego organizacje pozarządowe stały się liderami wśród podmiotów działających w tych obszarach²⁴. Współcześnie organizacje angażują się w działania, na które do niedawna państwo miało monopol, w tym także w różnych obszarach obronności i bezpieczeństwa. Praktyka pokazuje zwiększającą się liczbę organizacji działających na rzecz bezpieczeństwa publicznego, ekologicznego, powszechnego, społecznego czy też w sferze obronności. Warunki do wykonywania zadań publicznych przez organizacje pozarządowe zostały określone w Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 15 listopada 1994 r. w sprawie wykazu zadań państwowych, które mogą być zlecane jednostkom niepaństwowym²⁵.

Organizacje pozarządowe mają do spełnienia zadania podobne do tych, które realizuje system edukacji w ramach działań dla bezpieczeństwa, jednak przy znacznych ograniczeniach czasowych oraz okrojonym tematycznie programie. Istotną przewagę edukacji prowadzonej przez organizacje pozarządowe nad edukacją w systemie oświatowym stanowi fakt, iż nabyte wiadomości i umiejętności są sprawdzane w praktyce, jak również, co wynika z postawy obywatelskiej, pojawia się spontaniczność w realizacji zajęć, zainteresowanie zdobywaną wiedzą i umiejętnościami będące skutkiem wewnętrznej potrzeby, a zatem mające charakter ochotniczy.

Wśród kryteriów oceny potencjału w przygotowaniu obronnym społeczeństwa stowarzyszeń społecznych w systemie obronnym państwa wymienić należy następujące możliwości działań tego sektora:

- kształtowanie świadomości obywatelskiej oraz postaw patriotycznych, które warunkują podjęcie, a następnie rzetelne wykonywanie powinności obywatelskich w zakresie bezpieczeństwa;
- rozwijanie kultury fizycznej;
- przysposobienie obronne, wstępne i specjalistyczne, w zakresie szkolenia przydatnego np. w obronie cywilnej i służbie wojskowej;
- utrzymywanie kondycji i sprawności rezerw osobowych wojska, pogłębianie specjalistycznych umiejętności;
- kreowanie i promowanie umiejętności organizatorskich, wyłanianie oraz kształcenie kadry instruktorskiej;
- propagowanie problematyki obronnej w społeczeństwie;

²³ B. Charycka, M. Gumkowska, *Kondycja organizacji pozarządowych 2018*, s.5.v <https://api.ngo.pl/media/get/11934> (24.11.2020).

²⁴ A. Skrabacz, *Bezpieczeństwo społeczne*, „Zeszyty Naukowe AON” nr 3–4 z 2002, s. 266.

²⁵ R. Jakubczak (red.), *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa III RP*, Warszawa 2004, s. 376–377.

- rozbudowa i utrzymywanie bazy stanowiącej naturalne zaplecze i wsparcie obronności państwa jako element kształtowania kadr instruktorskich stowarzyszeń społecznych²⁶.

Stowarzyszenia i fundacje społeczne uwzględniające w swoich programach problematykę wychowania obywatelskiego i patriotycznego, w tym również szeroko rozumianego przygotowania obronnego, tworzą ważny element przygotowania społeczeństwa do obrony.

Organizacje pozarządowe związane z obronnością państwa i przygotowaniem obronnym społeczeństwa można usystematyzować dzieląc je na kilka grup, biorąc pod uwagę cele zawarte w statucie i prowadzoną przez nie działalność, a także wiek członków stowarzyszeń. Dla stowarzyszeń młodzieżowych charakterystyczne kryterium kwalifikacji stanowi wychowawczy charakter organizacji jako całości, prowadzenie intensywnej pracy edukacyjnej i szkoleniowej, której celem jest kształtowanie postaw patriotycznych i obywatelskich. Do tej grupy stowarzyszeń należą np.: Związek Harcerstwa Polskiego, Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej, Związek Strzelecki „Strzelec” Organizacja Społeczno-Wychowawcza, Związek Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” oraz stowarzyszenia i kluby survivalowe. W programach większości z tych organizacji główną rolę odgrywa przygotowanie obronne, dlatego też stowarzyszenia młodzieżowe są istotnym partnerem sił zbrojnych i obrony cywilnej w prowadzeniu edukacji obronnej²⁷.

Stowarzyszenia o charakterze paramilitarnym i sportowym działają na rzecz utrzymania wysokiej sprawności rezerw osobowych wojska, zrzeszając w swoich strukturach zarówno młodzież, jak i dorosłych. Każde z wymienionych poniżej stowarzyszeń może prowadzić działania edukacyjne na rzecz bezpieczeństwa, zwłaszcza w zakresie specjalistycznego szkolenia poborowych oraz utrzymywania sprawności rezerw osobowych wojska i obrony cywilnej. Do przedstawicieli tej grupy możemy zaliczyć między innymi: Związek Ochotniczych Straży Pożarnych, Polski Związek Łowiecki, Aeroklub Polski, Ligę Obrony Kraju, Ligę Morską, Polski Czerwony Krzyż, Związek Polskich Spadochroniarzy, Wodne i Górskie Pogotowie Ratunkowe, Polski Związek Radioorientacji Sportowej, Polski Związek Krótkofalowców, Polski Związek Żeglarski, Polski Związek Motorowy, Polski Związek Biegu na Orientację, Kluby Wysokogórskie i Przewodnickie PTTK, Zjednoczenie Kurkowych Bractw Strzeleckich RP²⁸.

Dużą rolę w propagowaniu problematyki obronności, w tym działań o charakterze szkoleniowym, należy przypisać stowarzyszeniom skupiającym byłych żołnierzy zawodowych i żołnierzy rezerwy, do których należą między innymi: Związek Byłych Żołnierzy Zawodowych i Oficerów Rezerwy RP, Związek Oficerów Rezerwy RP, Federacja Stowarzyszeń Rezerwistów i Weteranów²⁹.

Stowarzyszenia kombatanckie, kultywując tradycję oręża polskiego, pełnią istotną rolę w kształtowaniu sfery wartości i postaw. Wśród nich możemy wymienić między innymi: Związek

²⁶ J.S. Kardas, *Edukacja obronna w Polsce: zarys historii, stan obecny i perspektywy*, Warszawa 1999, s. 112–113.

²⁷ G. Nowik, *Edukacja obronna w stowarzyszeniach społecznych*, [w:] J. Kunikowski (red.), *Przygotowanie obronne społeczeństwa*, Warszawa 2001, s. 177.

²⁸ *Ibidem*, s. 178.

²⁹ A. Skrabacz, *Organizacje pozarządowe wobec wyzwań i zagrożeń bezpieczeństwa narodowego Polski w XXI wieku*, Warszawa 2006, s.140.

Kombatantów RP i Byłych Więźniów Politycznych, Stowarzyszenie Szare Szeregi, Światowy Związek Żołnierzy AK, Związek Inwalidów Wojennych³⁰.

Wymienione powyżej stowarzyszenia są tylko niewielkim wycinkiem potencjału organizacji pozarządowych mogących oddziaływać w zakresie bezpieczeństwa i przygotowania obronnego społeczeństwa zarówno na szczeblu lokalnym, jak i centralnym.

PODSUMOWANIE

W państwach o ustroju demokratycznym organizacje pozarządowe obok instytucji państwowych i samorządowych stanowią istotny element systemu bezpieczeństwa kraju. Różnorodność organizacji pozarządowych powoduje, że większość może realizować zadania w obszarze edukacji na rzecz bezpieczeństwa. Kształtowanie pożądanych wartości, postaw, wiadomości i umiejętności wśród społeczeństwa w kontekście współczesnych wyzwań i zagrożeń wymaga nowoczesnej organizacji bezpieczeństwa państwa.

Przeprowadzona analiza i synteza danych pozwala wysnuć wniosek, że możliwości i pola działań organizacji pozarządowych powodują, iż ranga sektora pozarządowego winna stanowić istotny element w procesie przygotowania obronnego społeczeństwa. Potencjał dydaktyczno-wychowawczych III sektora koresponduje z całościowym podejściem do problematyki bezpieczeństwa i obronności.

Konieczne jest zatem, aby podmioty państwowe i pozarządowe działały równorzędnie i uzupełniały się. Istotna jest również konsolidacja procesu szkolenia i stworzenie bazy danych organizacji pozarządowych, które w swoich celach statutowych i swoją działalnością praktyczną wykazują, iż kształtują wśród społeczeństwa te wartości, wiadomości i umiejętności, które są istotne dla bezpieczeństwa narodowego. Rosnąca ilość pojawiających się nowych organizacji i stowarzyszeń stwarza wiele możliwości w aspekcie przygotowania obronnego społeczeństwa.

O potencjale tych organizacji w zakresie edukacji na rzecz bezpieczeństwa decyduje również rozwój i poziom reprezentowanego podmiotu. Do tych rekomendacji jakościowych zaliczyć można:

- dbałość o wartości istotne dla danej organizacji,
- dobre przygotowanie merytoryczne osób odpowiedzialnych za wszelkiego rodzaju szkolenia,
- planowe i zorganizowane działania,
- rozpoznanie potrzeb w zakresie bezpieczeństwa i obronności³¹.

Aktywność obywatelska w organizacjach pozarządowych dotyczy wielu sfer życia. Szkolenia, treningi i ćwiczenia przygotowują młodzież oraz pozostałą część społeczeństwa do realizacji zadań związanych z obowiązkiem obrony ojczyzny. Działania prowadzone przez wiele stowarzyszeń z całą pewnością mówią nam o roli III sektora w systemie bezpieczeństwa państwa.

³⁰ *Ibidem*, s. 180.

³¹ J.Schmidt, *Kierunki rozwoju organizacji pozarządowych i sektora pozarządowego*, [w:] P. Mikołajczyk (red.), *Rozwój organizacji pozarządowych wobec wyzwań współczesności*, Warszawa 2020, s. 43.

Szczególnie tam, gdzie państwo nie może lub nie jest wydolne, aby zapewnić obywatelom życie na odpowiednim poziomie bezpieczeństwa. Należy również podkreślić, iż działalność organizacji pozarządowych oraz stowarzyszeń społecznych na rzecz edukacji w zakresie kształtowania kompetencji istotnych w sytuacji zagrożeń zyskuje coraz więcej uznania, a podmioty rządowe i samorządowe traktują je jako solidnych partnerów w tworzeniu bezpieczeństwa na różnych poziomach i w różnych obszarach.

BIBLIOGRAFIA

- Araucz-Boruc Agnieszka. 2015. Bezpieczeństwo i obronność w edukacji młodzieży. Siedlce: Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach.
- Balcerowicz Bolesław (red.). 2001. Słownik terminów z zakresy bezpieczeństwa narodowego. Warszawa: Akademia Obrony Narodowej.
- Charycka Beata, Gumkowska Marta. Kondycja organizacji pozarządowych 2018. <https://fakty.ngo.pl/raporty/kondycja-organizacji-pozarządowych-2018>. (24.11.2020).
- Cieślarczyk Marian. 2006. Kultura bezpieczeństwa i obronności. Siedlce 2006. Siedlce: Wydawnictwo Akademii Podlaskiej
- Cieślarczyk Marian. 2011. Kultura bezpieczeństwa i obronności. Siedlce: Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego.
- Czapiński Janusz, Panek Tomasz (red.). 2015. Diagnoza społeczna. Warunki i jakość Polaków. Warszawa 2015: Rada Monitoringu Społecznego.
- Filipek Agnieszka. 2008. Poziom i charakter kultury bezpieczeństwa. Siedlce: Wydawnictwo Akademii Podlaskiej.
- Jagiello Ewa, Wierzbicki Grzegorz. 2017. Edukacja na rzecz bezpieczeństwa dzieci. Siedlce: Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach.
- Jakubczak Ryszard, Skrabacz Aleksandra. (2006). Społeczeństwo w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego Polski w XXI wieku. Siedlce: Wydawnictwo Akademii Podlaskiej.
- Jakubczak Ryszard (red.). 2004. Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa III RP. Warszawa: Wydawnictwo Bellona.
- Kardas Jarosław S. 1999. Edukacja obronna w Polsce. Zarys historii, stan obecny i perspektywy rozwoju. Warszawa: Departament Społeczno-Wychowawczy Ministerstwa Obrony Narodowej.
- Kucharski Marek. 2002. Edukacja obronna, Warszawa: Fundacja Innowacja.
- Makowski Grzegorz. (2015). Rozwój sektora organizacji pozarządowych w Polsce po 1989 r. „Studia BAS”, Nr4(44).
- Nowik Grzegorz. 2001. Edukacja obronna w stowarzyszeniach społecznych. W: Przygotowanie obronne społeczeństwa. Wydawnictwo Bellona.
- Pieczywok Andrzej. 2018. Edukacja dla bezpieczeństwa wobec wyzwań, potrzeb i wymagań XXI wieku. W: Współczesne potrzeby i wymagania edukacji dla bezpieczeństwa. Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach.
- Schmidt Joanna, Ziomek Agnieszka. 2020. Kultura organizacji non-profit i jej wymiar innowacyjności. W: Rozwój organizacji pozarządowych wobec wyzwań współczesności. CEDEWU.

- Schmidt Joanna. 2020. Kierunki rozwoju organizacji pozarządowych i sektora pozarządowego. W: *Rozwój organizacji pozarządowych wobec wyzwań współczesności*. CEDEWU.
- Schmidt Joanna. 2012. *Rozwój organizacji pozarządowych. Teoria i praktyka*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Sedno.
- Skrabacz Aleksandra. 2006. *Organizacje pozarządowe wobec wyzwań i zagrożeń bezpieczeństwa narodowego Polski w XXI wieku*. Warszawa: Ministerstwo Obrony Narodowej.
- Skrabacz Aleksandra. 2006. *Ochrona ludności Polsce w XXI wieku. Wyzwania, uwarunkowania, perspektywy*. Tarnów: Mercuriusz Agmarkt S.C.
- Skrabacz Aleksandra. 2002. *Bezpieczeństwo społeczne*. „Zeszyty Naukowe AON” (nr 3-4).
- Wierzbicki Grzegorz. 2012. *Przygotowanie obronne społeczeństwa*. Siedlce: Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego.

AKTY PRAWNE

- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 kwietnia 1989 r. w sprawie wzoru i sposobu prowadzenia rejestru stowarzyszeń.
- Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach.
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.